

Проблеми документування фольклору на XII Конференції дослідників народної музики (м. Львів, 23–24 квітня 2021 року)

23 квітня 2021 року в рамках міжнародного наукового форуму «XII Конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель»¹ відбувся круглий стіл «Документування народної музики в Україні та за кордоном». Терміном «документування» народної музики чи фольклору загалом охоплюємо широкий спектр науково-дослідницьких заходів – фіксацію фольклорної традиції, транскрибування записів, архівування фольклорних документів, – результатом яких постає джерельний документ як основа для фольклористичних досліджень. Фольклористичне документування – це важлива допоміжна підгалузь фольклористики, яка безпосередньо визначає наукову вартість, достовірність і доступність джерельної бази цієї науки та в такий спосіб максимально зумовлює можливості й ефективність її науково-теоретичних досліджень і поступу.

Важливо наголосити, що Конференція дослідників народної музики (започаткована 1990 року) стала першою науковою платформою в Україні, на якій було запроваджено систематичне обговорення питань фіксації, транскрибування й архівування фольклорної традиції. Це було важливим поштовхом до об'єктивізації архівної проблематики в предметному полі фольклористики та «виведення з тіні» зазвичай «непомітної» рутинної праці фольклорних архівістів. Саме серед учасників Конференції дослідників народної музики 1990-х років бачимо науковців, які сьогодні відомі своїми напрацюваннями в методології та практиці фольклорного архівування (Ірина Клименко, Ліна Добрянська), в історії фонографування й фоноархівування народної музики (Ірина Довгалюк), у налагодженні співпраці та координації діяльності фольклорних архівних осередків в Україні (Антоній Поточняк) та ін. Сьогодні можемо констатувати, що проблематика документування фольклорної традиції досить активно позиціонована в науково-дослідницькому дискурсі української фольклористики. І зокрема у площині конференційних заходів вдалося налагодити продуктивний обмін думками та досвідом поміж архівними інституціями, окремими дослідниками і поціновувачами народної традиції: питання фіксації, транскрибування й архівування фольклору систематично представлені спеціальними блоками в низці періодичних фольклористичних форумів (власне у Конференції дослідників народної музики Львівської музичної академії, у конференціях Київської музичної академії «Слов'янська мелогеографія» та «Україна. Європа. Світ», у «Колесівських читаннях» Львівського університету імені Івана Франка).

---

¹ Круглий стіл «Документування народної музики в Україні та за кордоном». *XII Конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель*. <https://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-muzychnoji-folklorystyky-ta-pndlme/konferencija/cimp-xii/> (дата звернення: 14.11.2021).

Засідання круглого столу розпочала **Ірина Федун** (етномузикологиня, викладачка кафедри української фольклористики Львівського університету імені Івана Франка) доповіддю на тему «Деталізовані (фонологічні) транскрипції народноінструментальної ансамблевої музики». Ірина Федун уже віддавна займається дослідженням народноінструментальної ансамблевої музики¹, а у своїх останніх конференційних виступах зосередилася на проблемних питаннях транскрибування народноінструментальної музики. Як зазначила доповідачка, попри всі досягнення української етномузикології в галузі транскрибування народної інструментальної музики та ґрунтовну розробку типів її нотації Ігоря Мацієвського, у цій темі й досі залишається чимало дискусійних та неузгоджених питань. Спочатку Ірина Федун коротко оглянула ті моменти, які не викликають особливих сумнівів серед транскрипторів, зокрема такі позначення: ключі; ключові знаки; знаки альтерації та мікроальтерації; мелізми; глісандо, мікроглісандо; знаки артикуляції, виконавські штрихи; динаміка; характер звучання; темп; розміри й тактування; пролонгація та аббревіація. Головну увагу у виступі було зосереджено на обговоренні правил запису таких складових народноансамблевих композицій: 1) порядок розташування інструментів у транскрипції; 2) аколади; 3) ключі для ударних інструментів; 4) доцільність використання додаткових нотних станів; 5) тлумачення перекреслених і неперекреслених форшлагів; 6) аналітичне розташування частин композиції та 7) позначення частин музичної форми. Доповідачка закликала присутніх поділитися власним досвідом і долучитися до дискусії задля узгодження термінології та практики транскрибування народної інструментальної музики.

Продовжила роботу круглого столу **Ірина Довгалюк** (докторка мистецтвознавства, професорка кафедри української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка та завідувачка кафедри музичної фольклористики Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка) із доповіддю «Фоноархівістика: штрихи до історії».

Відома історикиня фонографування й фоноархівування в Україні проф. Ірина Довгалюк² у розрізі столітнього розвою галузі окреслила низку проблем, які виявилися майже тотожними для різних періодів документування фольклорної традиції – незалежно від пристроїв фіксації, носіїв запису та

---

¹ Напередодні Ірина Федун успішно захистила кандидатську дисертацію з етномузикології «Народноінструментальна ансамблева культура Українських Карпат і Західного Полісся як вияв традиційного професіоналізму (XX – перші десятиліття XXI ст.)» (Львів, 2021).

² Серед найновіших її праць з проблематики насамперед потрібно назвати монографію: Довгалюк І. Фонографування народної музики в Україні: історія, методологія, тенденції. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2016. 650 с.

методик записування (чи то механічне записування на воскові валики за допомогою фонографа, магнітних записів на магнітний дріт, плівку чи магнітофонні касети, чи на цифрові носії за допомогою сучасних електронних пристроїв). Цей історичний досвід доповідачка спроектувала на сучасний стан фольклорної архівістики, щоб застерегти від повторення прикрих помилок.

Одна із загальних проблем, що переслідувала колись й переслідує сьогодні фольклорних архівістів, – це рівень усвідомлення цінності технічних фіксацій фольклорної традиції. Важливість фонографічних (а сьогодні – аудіовізуальних) архівів добре розуміють фахівці, які безпосередньо займаються документування фольклору, однак часто такого розуміння немає у керівництва тих інституцій (академій наук, дослідних інститутів, університетів), які, здавалося б, першими мали б усвідомлювати вагу нематеріальної культурної спадщини, ініціювати архівну справу й опікуватися нею. Доповидачка навела вражаючі історичні приклади такого нерозуміння. Польський дослідник Броніслав Пілсудскі у 1911 році звернувся до керівництва Краківської академії наук з ідеєю створення в Кракові фонографічного архіву. Але керівництво академії назвало цю ідею «глупством», на яке ніхто не дасть грошей. Однак справжнім символом архівістських проблем фольклористів різних часів і народів, за спостереженням І. Довгалюк, стала архівна шафа. Різні архівні інституції (Берлінський фонограмархів у 1908 році, фонограмархів НТШ у 1909 році, архів Кабінету музичної етнографії ВУАН у 1920-ті роки та ін.) мусили докладати чималих зусиль, щоб отримати... шафи для розміщення й зберігання архівних документів. За цим трагікомічним образом «архівної шафи» – глибока проблема усвідомлення потреби збереження нематеріальної культурної спадщини взагалі та зокрема розуміння потреб галузі: спеціальних умов і середовищ зберігання історичних та сучасних носіїв фіксацій. На жаль, мусимо констатувати, що чимало сучасних українських інституцій, які зберігають фольклорні записи, і досі чекають на свою «архівну шафу», як на матеріальну, так і на віртуальну¹.

Причини такої комплексної проблеми І. Довгалюк убачає у методологічних засадах, на яких відбувалося становлення фонографування на початку ХХ століття. У країнах Західної Європи, де фонограму від самого початку трактували як науковий документ, архівна справа стрімко пішла вперед. Фактично з початком епохи фонозапису виникають фонограмархіви (як ось Віденський у 1899 та Берлінський у 1900 роках), архівісти згрома-

---

¹ У часі, коли я писав це повідомлення, своєї «архівної шафи» нарешті дочекався Фольклорний архів кафедри української фольклористики Львівського університету імені Івана Франка (цей архів активно функціонує від 2004 року). Щоправда, дочекався на разі лише матеріальної, дерев'яної, шафи, хоч сьогодні більш нагальною для доступу архіву є шафа віртуальна – професійний серверний простір для фахової організації збереження архівних документів та надання доступу до них.

джують великі обсяги матеріалу, детально паспортизують записи; поряд із процесами централізації архівної справи (створення загальнонаціональних, центральних архівних інституцій) розгортаються мережі регіональних осередків збирання та архівування фольклорної традиції. Натомість у Центрально-Східній Європі склалася інша ситуація: тут у фольклористичних колах тривалий час не було розуміння наукової вартості самої фонограми, самого звуконосія. Акцентуючи насамперед на публікації зафіксованих фольклорних матеріалів, фольклористи розглядали фонозаписи лише як допоміжний технічний засіб. Відтак, хоча східноєвропейські дослідники й були першими, хто почав записувати народну музику на фонографічні валики, фоноархівна справа тут відчутно відставала. Ці процеси І. Довгалюк коротко проілюструвала історією фоноархівування в Росії. Починаючи від 1909 року в Росії виникали численні фонографічні збірки, однак перевести архівну справу у фахове річище вдалося лише в 1930-х роках, коли Євгеній Гіппіус поступово згромадив усі відомі фоноколекції в один великий архів для їх централізованого зберігання й використання. Сьогодні фонди цього архіву є одними з найбільших у Центрально-Східній Європі.

Серед інших проблемних моментів розвитку фоноархівістики початку ХХ століття, які важливо розуміти для ефективної розбудови галузі в наш час, І. Довгалюк окреслила блок організаційно-наукових заходів: забезпечення архівної інституції технічним обладнанням, методичний супровід архівної праці, фінансове забезпечення діяльності і чи не найважливіше – фаховий колектив, який глибоко розуміє зміст, мету та завдання своєї праці.

За допомогою історичної перспективи доповідачка ефектно вияскривила слухачам круглого столу й таку екзистенціальну проблему фоноархівістики, як спадкоємність архівної справи: важливо мати (і тут можна додати – формувати) послідовників, які продовжать напрацювання своїх попередників. Промовистий приклад з історії української фольклорної архівістики – доля фонографічного архіву Кабінету музичної етнографії у Києві, що його в 1923 році зініціював Климент Квітка за взірцем провідних європейських осередків і з глибоким розумінням цінності фонозаписів. На жаль, складні історичні обставини того часу (зокрема сталінський терор 1930-х років) зупинили поступальний розвиток цього архіву. І хоч фонограм-архів Кабінету згодом увійшов до складу Інституту народної творчості (сучасного Інституту мистецтвознавства, фольклористика та етнології), між обома інституціями немає спадкоємності й тяглості архівної справи.

На завершення доповідачка підкреслила продуктивність різноаспектного обговорення наукових питань у форматі круглого столу, що дає змогу корелювати сучасні напрацювання з історичним досвідом, усвідомлювати потенційні загрози й уникати їх із найменшою шкодою для справи.

Центральний тематичний блок круглого столу – про сучасний стан фольклорної архівістики, актуальні проекти й проблеми галузі – розпочав кандид-

дат філологічних наук, доцент кафедри української фольклористики і завідувач Лабораторії фольклористичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка **Андрій Вовчак** із доповіддю «Проблеми архівування електронних фольклорних документів та ідея Центрального електронного архіву українського фольклору». А. Вовчак понад 15 років курує діяльність Фольклорного архіву кафедри української фольклористики і спеціально займається проблемами архівування електронних аудіовізуальних фольклорних документів¹. На основі власного досвіду та комунікації із фольклорними архівістами в Україні він виокремив чотири проблеми, які сьогодні утруднюють розвиток аудіовізуального архівування (і зокрема архівування електронних документів):

1. Електронні (цифрові й оцифровані) архівні фольклорні документи (фіксації, супутня інформація) вимагають специфічних стратегій, обладнання та навиків для їх довготривалого ефективного архівування: зберігання, управління, надання доступу користувачам та ін. Кажучи відверто, вони більш загрожено й складніші для архівування, ніж історичні аналогові документи. Аудіовізуальні документи – це не книги, які можна покласти на полицю, увімкнути кліматичну установку і через сто років зняти з полиці та перечитати. Без належного архівування ми можемо втратити доступ до змісту багатьох наших аудіовізуальних документів уже через одне-два десятиліття внаслідок зникнення носіїв, технологій і практик їх відтворення.

2. Сучасні активні фольклорні архіви України, які вже більше ніж десятиліття архівують електронні фольклорні документи², досі не мають профе-

---

¹ Його останні публікації з проблематики: Вовчак А. Організація електронних фольклорних документів під час польового дослідження. *Актуальні питання Східноєвропейської етномузикології*: зб. наук. ст. / ред.-упор. Г. Пшенічка, Р. Слюжинскас. Дніпро, 2018. Вип. 1. С. 61–90; Вовчак А. Документування українського фольклору у Львівському університеті імені Івана Франка. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна* / упор. А. Вовчак, І. Довгалюк. Львів, 2017. Вип. 66. С. 150–194.

² Тут передусім потрібно назвати осередки, які активно займаються фольклорним архівуванням (хоч і не мають офіційного статусу архівів): Музично-етнографічний архів Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології (ПНДЛМЕ) Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка; Музично-етнографічний архів Проблемної науково-дослідної лабораторії з вивчення і пропаганди народної музичної творчості Національної музичної академії України імені Петра Чайковського в Києві; Фольклорний архів кафедри української фольклористики Львівського національного університету імені Івана Франка, Лабораторія фольклору та етнографії Дніпропетровської академії музики імені Михайла Глінки. Чи не єдиний в Україні офіційний фольклорний архів – Відділ архівних наукових фондів, рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильсько-

сійних систем електронного архівування (професійного серверного обладнання та програмного забезпечення для архівної організації електронних документів). Архівування наявних фольклорних електронних документів відбувається зазвичай напівпрофесійно: організацію документів здійснюють у мануальному режимі; документи зберігають на побутових накопичувальних дисках (HDD).

3. Інституції (здебільшого державної форми власності, як-от музичні академії, університети, науково-дослідні інститути), у складі яких перебувають фольклорні архіви України, не мають фінансово-технічних можливостей, а найчастіше й розуміння важливості та потреб електронного архівування народної нематеріальної спадщини.

4. Сьогодні в словесній фольклористиці та етномузикології можемо спостерігати період зниження зацікавленості до польової діяльності, а відтак і до проблем архівування здобутих польових матеріалів: бачимо своєрідне «вигорання», «професійну втому» ініціаторів та багатолітніх працівників фольклорних архівів, які роками самотужки намагалися вирішувати комплексні проблеми архівування. Така тенденція несе велику загрозу збереженню електронних архівних фольклорних документів.

Огляд лише цих чотирьох проблем яскраво засвідчує, що без системного обговорення проблем архівування українського фольклору та консолідації фахівців і прихильників галузі в нас немає шансів ефективно зберігати накопичені архівні фонди культурної спадщини нашого народу.

Розв'язання цих проблем, на думку доповідача, можливе шляхом об'єднання зусиль фольклорних архівістів та інституалізації фольклорної архівної праці, зокрема через створення центральної інституції (з умовною назвою на зразок «Центральний електронний архів українського фольклору»), яка б надавала увесь необхідний масив послуг для архівного зберігання електронних документів нематеріальної культурної спадщини всім власникам чи розпорядникам таких архівних матеріалів.

Андрій Вовчак запропонував на спільне обговорення такі кроки з реалізації ідеї формування Центрального електронного архіву українського фольклору:

1) моніторинг зацікавлення ідеєю: чи підтримують таку ідею провідні фольклорні (і народномузичні) архівісти;

2) вироблення узгодженої стратегії управління архівними документами, які депонуватимуться в Центральному електронному архіві українського фольклору: визначення й дотримання прав фондоутворювачів, власників та користувачів;

3) вироблення спільних засад і стратегій електронного архівування фольклорних матеріалів: а) технічне та програмне забезпечення архівного збері-

---

го НАН України – лише порівняно недавно активізував свою архівну працю з фольклорними аудіовізуальними документами.

гання; б) збір і розвиток архівних фондів; в) організація архівних документів; г) доступ до архівних документів та ін.;

4) визначення типу архіву: а) форма власності: державний / недержавний, громадський; б) форма діяльності: комерційний / некомерційний; в) рівень автономії: самостійна інституція / підпорядкований підрозділ; г) статус: географія охоплення матеріалу; г) користувачка аудиторія тощо.

Доповідач свідомий того, що реалізація ідеї Центрального електронного архіву українського фольклору потребуватиме значного часу, зусиль і фінансів. І сьогодні така справа може видатися нездійсненною. Однак варто бодай спробувати консолідувати всіх, хто займається фольклорним архівуванням і небайдужий до збереження культурної спадщини, та зробити перші кроки у виробленні спільного бачення щодо розв'язання проблем і розвитку галузі, – і це не потребує великих коштів.

У виступі наступного учасника круглого столу – угорського музиканта й етнографа **Міклоша Бота** (Miklós Both)¹ – українські фольклорні архівісти отримали надзвичайно важливий матеріал для роздумів і власне конкретні шляхи розв'язання назрілих архівних проблем, зокрема й тих, про які йшлося в попередньому виступі Андрія Вовчака. Міклош Бот представив найновіші напрацювання в царині електронного архівування народномузичної спадщини Інституту музикології Угорської академії наук. Фольклорний ар-

---

¹ Угорець Міклош Бот уже добре відомий в Україні своїми високотехнологічними проектами, націленими на фіксацію, збереження та популяризацію народномузичної традиції. Упродовж 2014–2019 років у співпраці з Національним центром народної культури «Музей Івана Гончара» він успішно реалізував проєкт «Поліфонія» (<https://www.polyphonyproject.com/uk>). Пріоритетними завданнями проєкту були фіксація живої пісенної традиції українського сільського середовища найсучаснішими технологіями (багатоканальний аудіозапис, відеозапис високої роздільної здатності), систематизація зібраного матеріалу для налагодження системи пошуку за різними критеріями та забезпечення вільного доступу до колекції у формі онлайн-архіву. Сьогодні онлайн-архів музичного фольклору «Поліфонія» – один із найбільших електронних архівів українського фольклору. У 2019-му Міклош Бот ініціював міжнародний проєкт «Folk_ME – Народномузична освіта для майбутніх поколінь» (Folk_ME – Folk Music Education for Future Generations), до якого також залучені українські фахівці (Проблемна науково-дослідна лабораторія музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка). «Folk_ME» – інноваційний освітній проєкт, що пропонує цікаві ідеї збереження традиційної музичної спадщини народів Європи за допомогою нових методик викладання народної музики в школах, опертих на сучасному цифровому інструментарії, який, зокрема, напрацьований під час проєкту «Поліфонія» (детальніше див.: Методичні рекомендації учасникам проєкту «Folk_ME»: українські матеріали / упор. Ю. Рибак, Л. Лукашенко, Л. Добрянська, В. Ярмола. Львів, 2021).

хів Інституту музикології є найбільшим в Угорщині й містить унікальні колекції записів музичного, ігрового й танцювального фольклору угорського народу та майже п'ятдесяти культур з усього світу (переважно Європи, Азії, Океанії, Африки, Південної Америки), зроблені у 1896–2004 роках. Обсяг колекції вражає: 20 000 годин звукозапису, 400 000 м кіноплівки, 250 000 сторінок нотних транскрипцій, 2 000 сторінок нотацій танців (Labanotation) і 80 000 фотографій¹.

Від середини 1990-х років ці записи було оцифровано. Відтак угорські архівісти постали перед проблемою налагодження ефективного пошуку в такому масиві інформації: бо якщо ти володієш багатими колекціями матеріалу, але не можеш знайти потрібні документи, ти не можеш бути посправжньому ефективним у своїх дослідженнях. Із подальшим розвитком інформаційних технологій, зокрема технології баз даних, з'явилися технічні можливості організації великих масивів інформації. Натомість постало питання – як організувати в базах даних різноманітні документи (звукові записи, кінофільми, фотографії, музичні транскрипції, писемні описи), щоб ними було зручно користуватися і щоб була, зокрема, можливість ефективно провадити пошук у цьому обсязі інформації.

Угорські архівісти пішли технічним шляхом створення загальної бази даних (Super-database), яка об'єднала всі архівні документи Інституту музикології: аудіовізуальні документи, їх метадані, зв'язки та ін. Таку інформаційну базу було запущено в публічний доступ два роки тому. Користувачський інтерфейс загальної бази даних Інституту стартує вебсторінкою (<https://zti.hungaricana.hu/en/>), на якій користувач має змогу обрати принцип пошуку (географічний, за збирачем, за виконавцем). Географічний пошук пропонує мапу музичних діалектів Угорщини (а також інші локуси на мапі світу, де було зроблено народномузичні записи). Користувач обирає один із регіонів → потрапляє на мапу регіону, на якій позначено населені пункти, де зроблено фіксації, → обирає населений пункт → отримує список зафіксованих у цьому пункті народномузичних творів → обирає твір → переходить на сторінку облікової картки твору з такими даними: інципіт твору, місце запису, дата запису, збирач, виконавець, жанрові особливості твору, архівні метадані; тут же є можливість переслухати чи переглянути виконання твору, переглянути нотний запис, а також перейти до списку записів збирача чи репертуарного списку виконавця. Міклош Бот окремо наголосив на особливостях відтворення (аудіо чи відео) твору: аудіо- та відеозаписи в базі даних зберігаються у вигляді цільних (uncut) треків, як вони постали під час ситуації запису. Для відтворення конкретних творів у треках проставляють спеціальні маркери (початку та закінчення твору), за допомогою яких плеєр переходить до потрібного твору.

---

¹ Sound Archives of the Institute for Musicology. <https://hungaricana.hu/en/databases/zti/> (дата звернення: 14.11.2021).

Очевидно, що користування такою величезною базою даних є не вельми простою справою, головню через дуже складний шлях доступу до конкретних даних. Відтак, щоб полегшити користувачеві пошук, угорські архівісти, залучаючи технології API (application programming interface), формують спеціалізовані бази даних (і, відповідно, сайти на їх основі) із вужчим пошуковим запитом, які допомагають користувачеві зосереджуватися на конкретному матеріалі. Головна технічна перевага цієї ідеї, наголосив Міклош Бот, у тому, що технологія API дає змогу «видобувати» із загальної бази даних потрібний масив інформації для конкретних потреб спеціалізованого сайту, але водночас не відбувається дублювання самої інформації – усі документи й надалі залишаються в загальній базі даних поєднані між собою. Такі бази даних виглядають більш деталізованими, але їх інформація все одно залишається частиною загальної бази даних Інституту музикології, вона лише «вийнята» за допомогою API-системи й відповідно препарована для конкретних потреб вебсайту.

Можливості таких деталізованих баз даних Міклош Бот продемонстрував на прикладі бази даних «The Ethiofolk Project. Online Folk Music and Dance Archives» (<https://ethiofolk.com/en/about>). Вона представляє польові записи ефіопського музичного й танцювального фольклору угорських дослідників етнохореографа Маргіна Дьордя та етномузиколога Шароші Балінта, зроблені 1965 року в Ефіопії під егідою Групи досліджень народної музики Угорської академії наук (Folk Music Research Group). Архівна колекція охоплює широкий спектр фіксацій і супутніх документів, які свідчать про високий рівень, комплексність польової праці дослідників: 1) 40 годин аудіозаписів; 2) 3 200 метрів кінозаписів (чорно-біле й кольорове німе кіно); 3) 1 000 чорно-білих та кольорових фотографій; 4) рукописні описи та польові нотатки; 5) наукова друкована продукція за результатами польового дослідження¹. Автори проєкту «Ethiofolk»² поставили собі амбітну мету організувати й представити матеріали ефіопської колекції таким чином, щоб вони максимально точно відбили специфіку польової роботи: основна фіксація – магнітофонний запис; паралельно – фрагментарний запис на кіноплівку (без звуку), фотофіксація та рукописний опис ситуації запису. Загальний принцип представлення матеріалу на вебсайті проєкту – хронологічно-географічний. Користувач стартує зі сторінки (<https://ethiofolk.com/en/days>), яка дає можливість ознайомитися з матеріалом, а) записаним конкретного дня експедиції,

---

¹ The Ethiofolk Project. Online Folk Music and Dance Archives. <https://ethiofolk.com/en/> (дата звернення: 14.11.2021).

² Міклош Бот був керівником проєкту «Ethiofolk», відповідав за міжнародні зв'язки, а також брав участь у дослідженні та підготовці матеріалів колекції до розміщення в базі даних. The Ethiofolk Project. Online Folk Music and Dance Archives. <https://ethiofolk.com/en/about> (дата звернення: 14.11.2021).

б) записаним у конкретному населеному пункті. Організація матеріалу на вебсторінці – за географічним принципом: усі документи (аудіо-, відео- і фотофіксації, нотації, описи) згруповано за місцем їх запису. Обравши конкретний населений пункт, користувач отримує згрупований перелік фіксацій (у закладках: Photos, Sounds, Videos), кожен з яких може переглянути окремо (наприклад: <https://ethiofolk.com/en/day/1965-06-24>). Власне в закладці «Sounds» і реалізовано принцип комплексного відображення різноформатних фіксацій, які було зроблено під час польового запису. Звукові треки за допомогою маркерів розбито на сегменти (фактично – народномузичні вокальні, інструментальні твори). Користувач має змогу окремо прослухати кожен сегмент. А якщо до звукового сегмента є інші супутні фіксації (на це вказують інформаційні іконки на кнопці «details» кожного сегмента), користувач може відтворити їх паралельно: тобто розпочати відтворення звуку, а паралельно ввімкнути відеоплеєр і переглядати кінозапис (що дуже доречно в цій колекції, бо кінозапис німий); також паралельно можна переглянути фотографії зафіксованої на аудіо- та/чи відеозапису ситуації. Окремо є посилання на писемні описи збирацької ситуації та вказівки на паралелі (фіксації подібних творів). Такий формат візуалізації різнотипних фіксацій на вебсторінці справді вражає своєю продуктивністю у відтворенні реалій постановки представлених у колекції фольклорних документів (а це одне з вельми важливих завдань архівіста). І тут можна однозначно погодитися з Міклошем Ботом, що вебсторінка «Ethiofolk» є гарним прикладом успішної реалізації цифрового архівного проєкту.

Віктор Ковальчук – фольклорист, дослідник поліської традиційної музики, керівник Етнокультурного центру «Веснянка» Палацу дітей та молоді в місті Рівне – продовжив дискусію про нагальні проблеми українських фольклорних архівів. І його спостереження та міркування особливо цінні своїм ракурсом – із позиції регіональної інституції, яка в рамках своєї мистецько-освітньої діяльності активно займається польовим дослідженням локальної фольклорної традиції й архівує зібрані матеріали. Цілком слушним є загальний погляд доповідача на ситуацію в галузі: «Попри те, що в Україні накопичено значну етнокультурну спадщину, що зберігається у фольклорних і народно-музичних архівах НАНУ, архівах навчальних закладів Міністерства освіти та науки України, Міністерства культури України, архівах інших форм підпорядкування і приватних архівах, – їх функціонування має численні недоліки та потребує об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін для розв'язання перезрілих проблем»¹. Відтак Віктор Ковальчук виокремив

---

¹ Круглий стіл «Документування народної музики в Україні та за кордоном». XII Конференція дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель. <https://lnma.edu.ua/kafedry/kafedra-muzychnoji-folklorystyky-ta-pndlme/konference/cimp-xii/> (дата звернення: 14.11.2021).

найбільш актуальні, на його думку, проблеми функціонування фольклорних архівів в Україні і запропонував своє бачення їх вирішення:

1. Найпершою нагальною потребою є збереження архівних фондів й особливо аудіовізуальних документів. Важливим кроком у її вирішенні має стати загальне оцифрування всієї джерельної бази наявних аудіо- та відео-матеріалів у фольклорних архівах України, як держаних, так і приватних. Не менш важливо, щоб кожна архівна інституція мала чітку стратегію цієї праці.

2. Друга проблема – розпорошеність фольклорних архівів, нескоординованість їх діяльності. Фольклорні архіви в Україні сьогодні перебувають у якнайрізноманітнішому галузевому підпорядкуванні, належачи до міністерств освіти, культури, надзвичайних ситуацій, академії наук. Науково-методологічний рівень і технічне забезпечення архівної праці в цих архівах доволі різняться. В архівах навчальних закладів (Львівська, Київська, Харківська музичні академії) і наукових інституцій (Інститут народознавства, ІМФЕ, Державний науковий центр захисту культурної спадщини від техногенних катастроф) спостерігаємо більш-менш фахову роботу з фольклорними матеріалами. Водночас поруч існує велика кількість архівів, які у своїй архівній праці стикаються з великими труднощами. Це приватні архіви, архіви різноманітних фондів, громадських організацій, обласних центрів народної творчості тощо. І усвідомлення проблем цієї ланки архівів вельми нагальне, адже там зберігаються дуже цінні зразки етнокультурної спадщини¹.

Вирішення проблеми розпорошеності фольклорних архівів та нескоординованості їх діяльності Віктор Ковальчук бачить у створенні центральної архівної інституції – центрального фольклорного архіву, – яка б опікувалася архівуванням етнокультурної спадщини, координувала цю діяльність і в перспективі створила б єдину систему функціонування фольклорних архівів в Україні незалежно від галузевої приналежності та форми власності. Своєрідним перехідним етапом на шляху до центрального архіву доповідач пропонує механізм опіки: провідні архіви беруть під опіку периферійні архіви (громадські, приватні архіви, архіви регіональних освітньо-мистецьких установ), надаючи їм допомогу в зберіганні матеріалів, методологічні й практичні поради щодо їх архівування. Таким базовим фольклорним архівом у західному регіоні України Віктор Ковальчук бачить народномузичний архів Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка, куди він готовий передати фольклорні матеріали архіву Етнокультурного центру «Веснянка» та власної колекції, щоб забезпечити їх збереження. Окресле-

---

¹ Це вже dokonаний факт в історії архівістики, що регіональні архіви часто містять значно репрезентативніші зібрання локальної традиції, ніж центральні архіви. – *Андрій Вовчак*.

ний механізм опіки доповідач пропонує активізувати вже сьогодні, оскільки в умовах адміністративної реформи, яка спричинила реорганізацію (й час-то оптимізацію – себто закриття) наукових, освітніх і культурних установ, існує реальна небезпека розпорошення або й втрати цінних регіональних архівних зібрань.

3. Третя проблема – інертність людей, причетних до архівування, у пошуках альтернативних джерел функціонування архівів. Бувши упродовж трьох років експертом в Українському культурному фонді, Віктор Ковальчук мав нагоду спостерігати високу активність працівників бібліотечних і музейних інституцій у написанні проєктів й отриманні фінансування. Однак за цей час йому довелося побачити лише кілька проєктів із проблем фольклорного архівування. Пошук грантів, написання проєктів, на переконання Віктора Ковальчука, сьогодні цілком реальний для українських архівів шлях покращення фінансового забезпечення: отримати 0,5–1,5 млн грн на закупівлю техніки та фінансування процесів оцифрування, зберігання, каталогізації архівних матеріалів – це суттєва допомога архіву.

4. Четверта проблема – відсутність доступної інформації про документні фонди фольклорних архівів. Шлях вирішення – створення бодай найпростіших пошукових каталогів (географічних, жанрових, предметних та ін.), щоб принаймні загально орієнтуватися в масивах накопиченої в архівах інформації, та надання вільного доступу до цих каталогів шляхом їх розміщення на інтернет-сторінках архівних установ. Віктор Ковальчук слушно наголосив, що таку роботу потрібно максимально скоординувати, аби в майбутньому каталоги окремих архівів могли бути об'єднані в інформаційну пошукову базу центрального фольклорного архіву. Провести таку загальну каталогізацію фольклорних архівних матеріалів в Україні – завдання цілком реальне, якщо провідні фольклорні архіви очолять цю справу й поділяться своєю методологією та практичним досвідом з іншими (малими, приватними) архівами. Наступним кроком на цьому шляху могло би бути об'єднання власне документних фондів окремих архівів у єдиному документному фонді (очевидно, віртуальному) центрального архіву й надання доступу користувачам безпосередньо до фольклорних документів.

5. Окремою проблемою Віктор Ковальчук окреслив потребу уніфікації теоретико-методологічних і практичних засад фольклорного архівування. Сьогодні справді можна спостерігати абсолютно різні підходи в цій сфері, що головню зумовлено фінансово-технічними можливостями архівів. Натомість для успішного збереження документів етнокультурної спадщини важливо узгодити основні засади їх архівування. Ініціатива в цьому питанні, на думку Віктора Ковальчука, повинна йти від провідних архівних установ.

Для розв'язання окреслених проблем, а отже, для подальшого успішного розвитку фольклорного архівування в Україні, як цілком слушно зрештою виводив Віктор Ковальчук, важливо виробити спільну стратегію, яка б давала змогу різним архівним інституціям узгоджено рухатися в такому напрямі:

оцифрування – каталогізація – відкриття доступу до архівних фондів і, врешті, об'єднання архівів у центральну архівну структуру. Істотно сприятиме цьому рухові налагодження співпраці з подібними закордонними архівними інституціями з метою обміну досвідом та долучення фольклорних архівів України до світового культурного простору.

Київський етнохореограф **Анатолій Богород** (науковий співробітник Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара») представив власні (приватні) напрацювання в царині архівної організації інформаційних ресурсів, які стосуються української традиційної танцювальної культури. Одразу ж наголошу для скептиків, що індивідуальний досвід дослідників, поціновувачів, колекціонерів народної культури в збиранні й обслуговуванні власних архівних колекцій вельми важливий для фахового бачення та формування стратегії архівування культурної спадщини народу. Передусім тому, що, порівняно невеликі за обсягом матеріалів, ці архіви чи архівні колекції (приватні, громадські, регіональні) зазвичай містять вельми репрезентативні зібрання, сфокусовані тематично, географічно чи хронологічно (чого часто бракує центральним архівам із їх тенденцією до всеохопності). Тож такі архіви можна й потрібно розглядати як джерело поповнення фондів провідних архівів. По-друге, увага до індивідуального досвіду архівування дає змогу фахівцям виявляти типові проблеми та вживати превентивних заходів для забезпечення довготривалого збереження й доступності цінних культурних матеріалів.

Анатолій Богород від 1992 року провадить широке збирання інформації про українську традиційну хореографію. У його колекції – цінне зібрання власних відеозаписів і фотофіксацій народних танців у виконанні танцювальних колективів під час різноманітних концертів, конкурсів і фестивалів, що проходили в Києві та інших містах; записи танців і танцювальної музики інших збирачів; аналітична інформація про традиційні танці (описи танців, статті, монографічні праці та ін.). Матеріали колекції каталогізовано в електронних каталогах (зроблених у комп'ютерній програмі електронних таблиць Microsoft Office Excel).

Тривалий час Анатолій Богород займався цією збирацькою роботою приватно, поза межами якоїсь наукової інституції, яка б допомагала йому професійно зберігати накопичену інформацію, тож його не оминули типові для власників приватних колекцій проблеми часткової чи повної втрати зібраних цифрових матеріалів (унаслідок псування чи ламання носіїв: оптичних дисків, накопичувальних магнітних дисків HDD та ін.). Ці проблеми підштовхнули дослідника до ідеї збереження своїх колекційних матеріалів на відкритих інтернет-ресурсах, зокрема на YouTube, популярному відеогостингу, що надає послуги вільного розміщення відеоматеріалів. Анатолій Богород створив YouTube-канал «UA Tanci»¹, на якому розмістив призбирані відеозаписи,

---

¹ UA Tanci. <https://www.youtube.com/channel/UC3vCpZvnW4rkJc5Jz7McLvg/featured>.

систематизувавши їх у рубрики за критеріями походження явища (питоме / напливове: українські традиційні танці, традиційні танці іноетнічного походження; мелодії українських традиційних танців, мелодії танців іноетнічного походження) та специфіки його носія (традиційні / вторинні виконавці). Окремими рубриками представлено танцювальний репертуар українських етногуртів та відеозаписи фестивальных заходів традиційного танцю (зокрема фестивалю «Ніч традиційного танцю в Музеї Івана Гончара»)¹.

Для комплексного представлення різножанрових документів своєї етнохореографічної колекції Анатолій Богород створив окремий інтернет-сайт «Традиційні танці України»², де матеріал систематизовано за рубриками «Каталог танців», «Словники», «Джерела», «Персоналії» (етнохореографи України й діаспори). Сайт зараз перебуває у стані розбудови, тож не всі рубрики ще заповнені. У центральній рубриці сайту – «Каталог танців» – користувач переходить з алфавітного списку танців на сторінку обраного зразка, де матиме можливість прочитати енциклопедичні статті про танець, переглянути відеозаписи (первинне / вторинне виконання) і графічні зображення (малюнки, фотографії) танцю, пісенні тексти, а також ознайомитися з бібліографією праць про обраний танець³.

Представивши свої напрацювання та доволі амбітні плани дальшого розгортання колекції, доповідач усе ж визнав, що, працюючи самотужки, сумнівається в перспективах їх повної реалізації, зокрема з огляду на проблеми фінансування, дотримання авторських прав та ін.

На завершення круглого столу відбулося жваве **обговорення** порушених питань, до участі у якому долучилися інші учасники конференції.

Ліна Добрянська (кандидатка мистецтвознавства, багатолітня архівістка народномузичного архіву Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка) порушила низку болючих проблем, які сьогодні досить сильно деморалізують працівників галузі. Насамперед наголосила на все відчутнішій формалізації науково-дослідної діяльності лабораторій етномузикології, від яких міністерства все наполегливіше вимагають зростання кількості наукових публікацій у наукометричних виданнях. Натомість заходи зі збору, збереження та розвитку архівних колекцій, активно практиковані в 1990-х роках, сьогодні цілком відходять на задній план, не потрапляють у наукові звіти. Друга проблема – кадрова. Ліна Добрянська наголосила, що в галузі існує брак спеціальних архівних компетентностей у співробітників, які займаються фольклорними архівними документами; звідси – відсутність за-

¹ UA Tanci. <https://www.youtube.com/channel/UC3vCpZvnW4rkJc5Jz7McLvg/featured>.

² Традиційні танці України <https://tanci.etnoua.info/>.

³ Див., наприклад, сторінку про танець «Аркан»: <https://tanci.etnoua.info/vse/arkan/>.

гального бачення стратегії та перспектив розвитку фольклорних колекцій, ходіння по колу невирішених питань. Тож існує потреба у фахових архівістах, які могли б реалізовувати спеціальні завдання фольклорного архівування. Щоб такі фахівці приходили й залишалися працювати в галузі, потрібне належне фінансування їхньої праці. Реалізація архівних заходів зусиллями наукових працівників лабораторій не дає тривалого результату: люди розпопрошують свою увагу. За таких обставин архівна робота – звичайй кропітка й рутинна – опиняється на маргінесах. У кращому випадку її провадять з ентузіазму, жертвуючи власний час і зусилля, заради продовження справи.

Міркування Ліни Добрянської підтримав **Юрій Рибак** (кандидат мистецтвознавства, завідувач Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка), подавши власні спостереження над діяльністю нещодавно відвіданих угорських культурних інституцій: Інституту музикології та Будинку спадщини в Будапешті. Ці заклади отримують серйозну державну підтримку, яка дає змогу використовувати професійну техніку і сучасні цифрові технології для оцифрування та зберігання документів духовної спадщини, належно оплачувати працю фахових архівістів.

Міклош Бот, деталізуючи міркування Ліни Добрянської, розкрив специфіку організації архівної роботи в угорському Інституті музикології, яка раніше розгорталася у такому ж річищі, як сьогодні в Україні. Науковці Інституту самостійно розпочали процеси оцифрування звукових архівних матеріалів. Ця справа тяглася дуже довго, архівісти не мали хорошого обладнання, як наслідок – отримували оцифровки невисокої якості. Сьогодні ж послуги з оцифрування Інститут замовляє: звертається до професійних комерційних компаній, підписує з ними контракт, і компанії виконують оцифрування. Практикують також комбіновані процеси оцифрування – у кооперації: Інститут тепер має якісне обладнання й частину завдання виконує внутрішніми ресурсами, а частину замовляє ззовні, на комерційній основі. В обох випадках завдання фахівців Інституту – задати вихідні параметри й стратегію оцифрування. Взагалі ж, кооперація, на думку Міклоша Бота, дуже важливий аспект сучасної архівної діяльності. Особливо кооперація міжнародна, оскільки чимало держав уже мають значні напрацювання в царинах оцифрування документів культурної спадщини та створення баз даних і можуть поділитися своїм досвідом; не менш важлива й кооперація з громадським сектором, зі сферою послуг, з урядовими організаціями. Щодо фінансування діяльності архівних інституцій, то сьогодні в Угорщині існує кілька моделей. Основне фінансування надходить від Угорської держави, велику фінансову підтримку, зокрема для оцифрування, надає також Європейський Союз. Загалом же інституції намагаються комбінувати свої фінансові джерела.

Лариса Лукашенко (кандидатка мистецтвознавства, наукова співробітниця Проблемної науково-дослідної лабораторії музичної етнології Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка) висловила сумнів у

реальності належного державного фінансування архівної праці фольклористів в Україні в найближчій перспективі. Більш імовірно, на її думку, є грантова підтримка з боку різноманітних фондів, зокрема й іноземних.

Одним зі шляхів вирішення окреслених на круглому столі проблем **Олег Коробов** (науковий співробітник Проблемної науково-дослідної лабораторії етномузикології Національної музичної академії України імені Петра Чайковського) бачить визначення офіційного статусу архівних колекцій, зібраних у наукових лабораторіях чи культурних осередках. Як приклад він навів досвід Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського, який 2004 року пройшов таку процедуру, і його архів (офіційна назва – «Архівні наукові фонди рукописів та фонозаписів») отримав статус наукового об'єкта, який становить національне надбання. Заявку на проходження процедури визнання статусу архівних колекцій може подати будь-яка організація (державна, недержавна); спеціальна комісія вивчає зміст заявлених колекцій та ухвалює своє рішення. У разі позитивного рішення заявлені архівні документи зараховують до Державного реєстру наукових об'єктів, що становлять національне надбання. Цей статус зобов'язує керівників установ, до складу яких входять наукові об'єкти, що визначені національним надбанням, забезпечувати їх належне збереження та функціонування, надавати необхідну документацію про організацію роботи об'єктів національного надбання. Власне в такому випадку з'являється можливість перетворити колекцію фольклорних матеріалів наукової лабораторії чи культурного центру в архів (як самостійну інституцію чи підрозділ установи); уряд виділяє кошти на його діяльність (безпосередньо чи через установу); установа зобов'язана забезпечувати збереження та функціонування архівних документів: виділити приміщення, меблі, обладнання, ставки для працівників (архівістів). Відповідно архівісти матимуть своїм основним обов'язком забезпечувати збереження, розвиток та доступ до архівних фондів; звітуватимуть про функціонування архіву. Офіційний статус архіву також підвищує шанси отримати грантову підтримку на архівну діяльність, сприяє залученню до міжнародних проєктів. Наголосивши на важливості процедури визначення офіційного статусу фольклорних колекцій, Олег Коробов на завершення закликав власників таких колекцій до координації зусиль та спільного пошуку найкращих варіантів реалізації цих можливостей.

Завершуючи огляд круглого столу «Документування народної музики в Україні та за кордоном», який відбувся у рамках XII Конференції дослідників народної музики червононоруських (галицько-володимирських) та суміжних земель, хочу підкреслити вдалу, на мою думку, тематичну структуру цього заходу. Організаторам конференції насправді вдалося зорганізувати цікавий колектив доповідачів, які зуміли представити заявлену тематику столу, з одного боку, різнопланово, а з іншого, не відриваючись від загальних, здебільшого прикладних потреб галузі. Важливі аспекти докумен-

тування (і зокрема архівування) фольклору було освітлено в історичній перспективі, у їх сучасному проблемному вимірі, у перспективних й успішно реалізованих проєктах як в українському, так і міжнародному архівних дискурсах. Попри загалом доволі песимістичні настрої в українській фольклорній архівній спільноті, обговорення порушених питань показало стійке налаштування фольклористів-архівістів шукати шляхи виходу з кризи задля просування фольклорної спадщини як важливої складової культурної ідентичності українського народу в самій Україні і за її межами.

Онлайн-формат проведення столу, спричинений пандемією Covid-19, звісно, не дав змоги скористатися усіма перевагами живого конференційного спілкування, однак уможливив забезпечити ширшу географію доповідачів (Угорщина, Київ, Рівне, Львів), чого не завжди вдається легко досягти для заходів прикладної проблематики.

Андрій Вовчак

Андрій Вовчак, фольклорист, канд. філологічних наук, доцент кафедри української фольклористики імені академіка Філарета Колесси, завідувач Лабораторії фольклористичних досліджень Львівського національного університету імені Івана Франка (Львів), vovczak@gmail.com, +38 032 239 47 20

Наукова конференція на пошану професорки, докторки мистецтвознавства Надії Супрун-Яремко (із нагоди ювілею)

30 вересня 2021 року у Львівській національній музичній академії імені М. В. Лисенка (далі – ЛНМА) та дистанційно на платформі ZOOM відбулася Наукова конференція на пошану професорки, докторки мистецтвознавства Надії Супрун-Яремко (із нагоди 80-річного ювілею). Надія Яремко тривалий час була відома для загалу як рівненська дослідниця, адже пропрацювала у Рівненському державному гуманітарному університеті (колишньому інституті культури) 38 років (від 1974 до 2012 року). Проте останні 8 років ювілярка міцно пов'язала себе з мистецьким життям Львова. Від 2013 р. вона працює на посаді професорки кафедри музичної фольклористики ЛНМА та водночас є членкинею спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій цього вишу, лектором і керівницею дипломних робіт та кандидатських дисертацій. Надія Яремко активно проявила себе у Львові як науковий і громадський діяч, адже видала тут чимало своїх наукових праць, стала діяльною представницею регіональних відділень Наукового товариства ім. Т. Шевченка (2009 р.) й Національної спілки композиторів України (2018 р.).

У науковому світі Надію Супрун-Яремко знають передусім за її студіями постаті Гната Хоткевича та фольклору українців Кубані й Рівненщини. Тож наукові засідання конференції тематично були згруповані згідно з дослідницькими зацікавленнями ювілярки.